

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

ALTS PIRENEUS

Una excursió al Port de Benasque per la Vall d'Aran, en plé hivern

(Acabament)

LO PAS DEL PORT

Encara ressonava en nostres orelles la cridoria de l'agonitzant Carnestoltes, y'ls festejants, no molt clars de cap, se n'anaven a casa com podien, perquè'l cançament de la disbauixa y l'entrada del jorn de Cendra aixís els ho manava, quan nosaltres gaire bé a les fosques sortiem altra volta camí amunt vers l'Artiga. Quina soletat més imponent! A dalt, entre les montanyes que'ns envoltaven, la lluentor dels estels donava a aquella faixa de cel una claror indecisa que encara no havia rebut cap reflexe de la propera auba; abaix, en mig d'ombres, els boscos llençant aromosa halenada y lo poèlich romoreig del riu, obehint tot les lleys impertorbables de la naturalesa. Era sens dubte un espectacle sorprenent. Sols hi sobrava un griso fi y penetrant que baixava de la serra y que'ns feya trescar depressa fins a riscos de patinar involuntariament per les geleres del camí. A poch més de les 6 arribàrem a l'ermita, allí esmorzàrem, y després d'haver donat una bona enllardada a nostres ben ferrades sabates, y empunyant els llarchs bordons, ne sortiem mitja hora més tard. Lo termòmetre marcava algunes dècimes sota zero. Als dos minuts deixàrem lo camí que va ribera amunt, y prenguerem a la dreta un corriol per dins del bosch del serrat de montanya d'Aubert, ab forta pujada y per mig de congestes. A nostra dreta hi teniem lo barranch que baixa del Port de la Montjoya, ahont ens hi encaminavem. Amb una hora de pujar sortírem del bosch. Davant nostre s'extenia la comarcada anomenada la Coma

d'Aubert o montanya de Saumuga, d'amples vessants; al cap d'amunt, la serra, començant a l'esquerra pel Pich de la Coroneta, deixava veure a la dreta la depressió del coll de la Montjoya, seguint a l'altre costat en alterosos turons. Aquesta coma, que a l'istiu es encatifada d'hermosos pasturatges, era allavors tot un ras de neu fins dalt, y en mig d'ella la cabana d'Anyerà y corral pera tancar lo remat, sols s'endavinava pel bony que feya la neu, en lo barranch s'escolava un prim filet d'aigua mig amagat per l'encreuament de capritxosos y llarchs caramells de glaç y atapahides congestes.

Abans de ficar-nos en aquell mar de neu y anar pujant dret a la serra, els guies, pera estalviar-nos lo trepitjar-ne tanta estona y aprofitant que'n la vessant solana la neu no era tant seguida, ens feren atravessar lo barranch y'ns enfilàrem per aquesta, tot fent marrades, perquè la pendent era soptada y hi havia de tant en tant algunes pales de pedra de mal pas. Anavem pujant un darrera d'altre per sobre dels aglebats socarrats per la neu que s'extenia en llargues clapes; malgrat la temperatura freda y l'hora la més apropiat pera caminar, jo'm sentia pesadesa de còs y certs símptomes gàstrichs que no deixaven de capficar-me. Ja gaire bé al cap-d'amunt ens aturàrem pera fer algunes fotografies del gran panorama que s'ovirava: ens trobavem en plena neu, la que'ns envoltava arreu; tot eren serres y més serres cobertes per l'alba y immaculada vestidura: sols abaix, en lo fons de la ribera que dominavem a gran alçaria, hi ressaltava la foscor dels abets.

Després d'alguns minuts d'aturada, reempreniem la marxa, y tot planejant ens dirigírem directament al Port de la Montjoya, que s'ens presentava en direcció SO., y aont hi arribavem a les 9, aturant-nos-hi pera fer beguda. Jo no'm trobava pas gens bé: els símptomes iniciats anaven en augment, més s'havia afegit una sòn que m'obligava a fer un seguit esforç pera no aclucar mes parpelles, tot lo qual me feya estar verament alarmat, perquè era la primera vegada que'm trobava en aquell estat, y veyia que, de seguir, les meves cames no m'obehirien pas, y a fe que no era l'ocasió, perquè lo arriscat tot just allavors començava; a la dreta de la collada's perfilava la serra que anava enlairant-se al S. y que nosaltres havíem de seguir per sa carena, espedada, tallant, ab un talús per la part francesa que feya fredat, y, com se pot suposar, rasa de neu d'enlluernadora blancor.

«Cal marxar prompte, perquè aquí'ns hi glaçarem», deyen els guies; y desseguida'ns posàrem en marxa y amunt. Aquella atu-

rada fou l'aggravació del meu mal: ja caminava d'esma; sols la força moral, l'amor propi, que tantes coses bones fa fer, era allavores, sens dubte, el meu major enemich. Sentia una vuidor dintre meu com si tot lo pes de mes entranyes estés localisat en mes cames, que necessitava d'un penós esforç pera aixecar-les, majorment pera sortir en alguns punts de l'enfonsament que'ns produhia la neu poch glaçada, y agravat això per aquella invencible sòn que no'm deixava: al contrari, semblava anar en augment. Als no sé quants minuts més de caminar, ja no podent més, donà fondo, ab excusa de fer una vista fotogràfica, que vaig fer, en efecte, assegut dessorbre'l glaç. Allí, tapat mon cap ab lo drap de focar y fent esforços sobrehumans pera no adormir-me, sentia en mi una sensació extranya, barreja de fredor fonda y de suau formigor, que, començant en mos glaçats peus, m'anava pujant còs amunt; sensació que res tenia de dolorosa: al contrari, agradable, dolça, com la que deu esser experimentada en els casos de fort escolament de sanch o de narcotisació.

Allavores fou quan mos companys s'adonaren del meu estat. En Mitjans me mirava tot alarmat: segurament no deuria jo estar gayre guapo; els guies tot era preguntar-me com me trobava, als que contestava que'm sentia un xich indisposat. Un xich! y tenia la convicció de que no podria donar un pas més. En això vaig sentir en una espatlla un consolador escalf: era la manta d'en Joseph. —A n'aquest senyor li deu haver fet mal lo vi, —deya l'ermità. «Sí, sí, lo vi», pensava jo, y permaneixia allí assegut, arraulit de fred, y de tant en tant me tombava ab mirada suplicant vers en Joseph, com tement que a cada instant hi ressonés en mes galtes la primera plantofada, preludi de les següents. Vaya una situació molt poch airosa!

— Fugim desseguida d'aquest perillós lloch! — cridà l'Anton. Y tenia rahó, perquè'l cel, que fins allavores se mantingué serè, prompte s'anà cobrint de núvols, y lo vent anava refermant y passava ja ab força per aquell desamparat y alterós lloch. Aixís ho compregué ab son bon criteri mon company, que, anant-sen tot sol y decidit carena avall, ens incitava a seguir-lo. Jo, sols ab un resto de força moral, ja que de física no'n tenia pas gens, li cridava: «Endavant, amunt!»; més lo tò am que ho deya, gens encoratjador y sí planyívol, en tò menor com diuen els músichs, me trahia y no era escoltat.

Acabant per rendir-me a l'evidencia, vaig esser conduhit pels guies, y de bracet ab ells començarem la devallada fins al Port, y

d'allí, pera fer més dret, en comptes de seguir lo camí de l'anada, ens endinzàrem en la part ubaga, en aquell mar de neu. Allò fou una fugida a tota velocitat, rostos avall, enfonzant-nos dintre la neu, aquí caich, aquí m'aixeco, y empaytats pel vent, que ja començava a arremolinar-nos la neu assobre.

Malgrat això, aquest exercici violent me tornà en el meu lloch, y, desfent-me dels guies, corria lleuger y coratjós, més tot moix y contrariat.

Poch abans del mitjdia arribàrem feliçment a l'ermita, y allí'ns referem ab bona vianda calenta. Jo, en especial, ja ho necessitava, perquè desde la nit abans no havia entrat en mon cos més que mitja presa de xacolata crua y una petita llesca de pa.

Tot després d'haver fet per la vida y escoltant els xiulets del vent que a part de fòra anava fent de les seves, vingueren els comentaris del succés. Gran sort, dins de tot, n'haviem tingut el no poder jo anar més amunt, perquè segurament aquell jorn traïdor ens hauria posat en un perill serio, si'ns arribem a trobar més enllà. Això, que per tots era apreciat com una sort, la meua preocupació no m'ho deixava veure prou clar: sols l'espifada, el meu incompreensible estat me tenia dominat. ¿Havia sigut pres del mal de montanya, d'aquell mal misteriós que'ls entesos en la materia encara no han pogut posar-se d'acord respecte de sa gènesis? ¿Me havia jugat una mala passada la depressió de l'aire, segons creuen alguns? Encara que experiències no ho provin (1), ¿havia sigut sols un senzill desarreglo gàstrich, com creu lo Dr. Zsigmondy (2), o una deficient oxigenació de la sang per exagerada disminució de la tensió d'oxigen, com creu lo Dr. Bert? (3)

Res ne sabia d'això. De lo que sí n'estava ben convençut era de que havia estat ben atrapat, y que en Mitjans tenia rahó de dir que jo no era pas el d'altres vegades y que de res me serviren els antecedents, mes felices ascensions als Pichs d'Aneto, Estats, Carlit, Furcanada, Mauberme, etc., alguns de més de 3,000 metres d'alçaria y ab una diferència de més de 1,000 metres ab lo coll de la Montjoya. Sols s'anava apoderant de mi la convicció de ma imprudència d'anar pel món en dejú, y que l'anomenat mal de montanya (excepte pels individus predisposats o afectats de malalties de pit y de cor, o poch montanyencs, en una paraula) es qüestió de defa-

(1) Ascensió de Mr. Graham al Himalaya.

(2) Dr. E. Zsigmondy: *Les dangers dans la montagne*.

(3) P. Bert: *Le mal de montagne*.

Clixé de J. Soler

1. — Aresta de les Salenques (2980 mts.)
2. — Pich de les Tempestats (3295 mts.)
3. — Pich d'Aneto (3404 mts.)

4. — Coll de Coronas (3190 mts.)
5. — Aresta del Mitj (3350 mts.)
6. — Bretxa Malehida (3200 mts.)

LES MONTANYES MALEHIDES
(VISTA PRESA DESDE'L CAP DEL PORT DE BENASQUE)

7. — Pich de la Malehida (3312 mts.)
8. — Pich O de la Malehida (3275 mts.)
9. — Coll d'Alba (3118 mts.)

10. — Pich d'Alba (3220 mts.)
11. — Montanyes d'Estós de Benasque.
12. — Ribera del Essera.

liment de forces, y que segurament en tots casos lo remey menys indicat deuria esser mitja presa de xacolata.

Res, donchs, de savieses, que s'havia justificat una vegada més lo dítxo «lo ventre porta les cames».

Mes, apart d'això, me convenia aclarir-lo, intentant altra volta la sortida, com vaig resoltament proposar-ho, perquè era llàstima que ab una íntima confiança de mes propries forces, degudament disposades, tingués de fracassar per mi la nostra desitjada excursió.

Aixís ho entengueren tots y acordàrem la sortida pera l'endemà.

Bon Déu, quina nit fou aquella que precedí lo nou jorn! Serà inesborrable pera mi. Per defòra hi regnava un torb desencadenat, que ab sos esgarrifosos xiulets, recorrent tota la gama harmònica, produhien l'efecte d'una potent sirena de vapor; feya una fosca que ab prou feynes era atenuada en els alts per una pàlida y blanquinosa claror, efecte del polsim de la neu aixecada pel vent. La temperatura fins havia pujat, respirant-se una mena de xafagor molesta; nostra dèbil cabana cruixia; sa teulada a cada ratjada semblava esser arrancada y llençada en orri; un combat, donques, dels elements en aquells feréstechs llochs. Per dins de mon cervell hi corria parelles, a conseqüència del meu estat: estava dominat per una forta excitació que m'impedia'l poder adormir-me, y, revolcant-me pel no gayre estovat llit, les curtes endormiscades no eren més que visions de perills y desgracies; una d'aquelles nits inacabables y penoses, que posen a prova l'energia de l'individu. No pensava pas poder emprendre la marxa, perquè veyà que'l temps era cambiat y ens veuriem obligats a tocar retirada, ab prou contrarietat, no obstant, per ma part.

Molt abans d'aixecar-nos nosaltres ja ho havien fet els guies, y els sentiem entrar y sortir discutint entre ells. No tardàrem en reunir-nos-hi enfront la cabana. La matinada era freda, 3° sota zero, la groixuda congesta que hi havia davant de la porta era ben endurida y suportava bé'l nostre pes; lo vent havia parat, més pel cel anaven passant cap a llevant núvols y més núvols cendrosos y esllanguits, senyal que en les altes regions encara hi durava'l temporal; en la vall hi regnava una quietut imponent. ¿Era la calma després de la tempesta o sols la treva necessaria després de la desfeta pera refermar lo combat ab nous halès? Això era lo que'ls guies en feyen qüestió, sense que cap s'atrevis a llençar afirmació terminant; fou discutit per tots, y no volent ningú comprometre s, acordàrem intentar la sortida y segons lo temps obrar. Després d'haver reparat nostres forces (en això sí que'm vaig assegurar), abans de les 7 del

matí sortiem del tot decidits cap a la serra. Al deixar lo bosch, pera fer més dret, ens ficàrem per la part ubaga de la montanya d'Aubert, per dessorre de la llarga extesa de neu. Del nostre rastre del dia abans no se'n coneixia pas ni mica: lo torb, arrossegant la neu, l'havia del tot esborrat. A les 8 y mitja passàvem per la cabana de dalt, sols visible per la punxa de sa teulada. Enfront la porta hi havia una barricada de neu ben bé a prova de bomba. A les 9 arribàvem al Port de la Montjoya (2,080 mts). Allí prenguerem halè, però sense asseurens; y veient que'l temps s'anava obrint, perquè sortien en mig dels núvols claps de cel serè d'un blau puríssim, decidirem seguir avant. Emprenguerem per la serra en direcció S., pujant per sa carena, que era coberta de neu prou glaçada, per quin motiu nostres ferrades sabates s'agafaven bé y no donàvem cap pas en va.

Ab una hora llarga de pujar arribàrem a son cim, lo Tuch de Cabriols (2,450 mts.) (1). Un dia verament esplèndit se preparava, perquè'ls núvols se'ls veyà fugir al lluny en direcció al Pallars, E.SE., deixant lo cel ben net. Allí ferem alto y trago; no necessitàvem pas reaccionar-nos, perquè la pujada era un bon remey pel fret, y una comfortable escalforeta invadia mon cos, donant-li convenientia energia; més calia no torbar-se en aquell lloch, perquè, malgrat lo bon dia, lo meu termòmetre, a un metre de terra y a ple sol, marcava 0°, temperatura que no tardaria gayre en influir en nostres cossos sense moviment. Aixís ferem via a pendre unes fotografies de l'extès panorama que desde allí s'ovira. Lo Tuch de Cabriols es un punt orogràfic remarcable, com que marca'l vèrtex d'una inflexió en àngol recte de la carena fronterera. Aquesta, que, corrent d'O. a E., va marcant ab sos colossals fites els pichs de Perdiguero, de la Salvaguarda, de la Mina y de la Picada, la divisoria de França y Osca (Aragó), a l'arribar al Tuch, ahont ens trobàvem, tomba brusquement al N. cap a la serra per ahont nosaltres acabàvem de pujar, y pel coll de la Montjoya segueix als pichs de Puy-lané y l'Entecada; d'allí, pel Tuch del Pla de la Serra, baixa al Portilló de Bosost, y, tornant a enlayrar-se cap al clot de la Terma y lo maciu de la Bacanera, s'ajunta un àngol recte ab la carena fronterera, que ja torna a seguir invariable cap al E.SE., fins a son extrem en lo Mediterrà. Lo Tuch de Cabriols es lo segon de la

(1) En els mapes francesos aquest pich està marcat ab lo nom de Pich de l'Escalette, per estar situat al Llevant y dominant a poch tret lo pas del mateix nom; més son verdader nom en l'Aran es lo de Tuch de Cabriols.

frontera aranesa al S. y E., y francesa al N. y O., corresponent aquesta ab lo departament de l'Alt Garona, terme de Bagnères de Luchon. Sols una petita aresta d'una hora, y passant pel pas de l'Escalette, porta al Cap de la Picada, primer pich que acaba la partió de la província d'Osca, pera començar la de la Vall d'Aran, ab França, pich aquest que té, per consegüent, vessants als tres territoris.

Lo panorama desde Cabrirols es molt dilatat: al N., y per l'àngol que marca la frontera francesa, se domina a gran alçaria l'alta vall de la Frèche o del Pessó, pel qual fons hi corre'l barranch, que, ajuntant-se ab lo del port del Bom, enfront l'hospital de Bagnères, formen lo riuet Pique o riu de Luchon; a la dreta, dessobre'l barranch, s'extenen les llargues vessants de les montanyes de Coradilles y de Baretjes, que si en l'istiu són cobertes per la tupida catifa d'esmeragda dels seus hermosos pasturatges, dignes rivals dels de la montanya de Castanesa (Aragó), una de les maravelles del Pireneu, allavores eren un pàram de neu, que ni sisquera deixava veure les grans cabanes de Romingau y Cansaure. A la nostra esquerra's perfilava la carena del Port del Bom, hardida y enasprada serra, destacant-se en ella, com centinella avançat en territori francès, lo cònich pich de la Pique.

Cap a l'Aran, a nostres peus, s'obria tota la coma dels Clots de l'Infern, y les grans quantitats de neu que'ls omplenaven gaire bé impediend compendre son accidentat fons; dalt, la serra de la Picada, ab els pichs Blanch y de Bargàs que la limita; y sobresortint de ses masses blanques, els més alts cims de les Malehides. Per fi, a nostra esquena, s'ovirava per dessobre la Canal de Pumeró tot l'Aran en esplèndida perspectiva d'esgraonades y nevades serres, fins a enllaçar-se al lluny ab les del Pallars y Andorra.

De dalt de Cabrirols començarem a baixar als clots de l'Infern, decantant-nos per la vessant aranesa fins a trobar lo camí de l'Escalette. Los guies buscaven cert baixador pel qual havíem forçosament de passar pera sortir d'aquell espantós despenyader. Prompte hi fórem, y lo que se'ns presentà a la nostra vista, més que un pas més o menys dolent, fou un magnífich y ben disposat trenca-colls, un troç de corriol d'uns 25 passos a manera de cornisa sota la carena, y sostingut per una paret plombada d'algunes dotzenes de metres dessobre un espedat de neu que no parava fins als clots de l'Infern; aquell camí, que a l'istiu es transitable fins pera cavalleries, allavores era tapat per un talús de neu glaçada d'uns 50° de inclinació, fins al caire de la paret, y que per la gran duresa de la neu era d'impracticable pas.

L'Anton se rascava'l clatell, l'ermità deya que allò era molt lleig, y nosaltres, naturalment, no ho trobavem pas gens bonich. Després de varies tentatives infructuoses, recorreguerem a la des- tral que portavem, a falta de *piolet*, y l'Anton començà a fer pas obrint en lo talús les petjades pera sostindre-ns. En acabat, un a

VALL D'ARAN

Clixé de J. Soler

LO CAP DEL PORT DE LA PICADA

un, y ab lo cos decantat cap endins y apuntalat pel bordó, anàrem passant ab tot lo repuesto d'enteniment y ab l'ànima en un fil.

D'allí, ab mitja hora més de baixada, fórem als Clots de l'Infern. Mancava, donchs, atravessar-los pera pujar al Cap de Port, qual depressió o collada la teniem cap a l'O. Ens inclinàrem un xich per la vessant dreta a fi de no ensotar-nos massa; més no'ns valgué, perquè tot aquell colossal receptacle era no sols cobert de una incalculable espessor de neu vella o glaçada de l'hivern, sinó que per dessobre d'aquesta n'hi havia una gruixa de 8 o 10 pams de finíssima com farina, arreballada de les parts alteroses pel torb

Clixé de J. Soler

ELS CLOTS DE L'INFERN
(vista presa desde l'Tuch de Cabrirols)

de la nit abans, y garbellada per ell a modo de fi cedàs. Allí foren els treballs pera avançar, l'un darrera l'altre, seguint-se les petjades, enfonsant-nos fins a la cintura, tenint prou feyna pera sortir-ne d'aquells motllos oberts pels nostres cossos: no era pas cosa de córrer. Allí hi prenien part cames y braços, ajudant-nos uns als

PROVINCIA D'OSCA

Clixé de J. Soler

LA RIBERA DE BENASQUE DESDE'L CAP DEL PORT

altres, sense que cap tingués gens de fret, perquè suavem com a l'estiu a la plana. Sort que no durà gayre aquella violenta gimnàstica, perquè al començar la pujada la neu aguantava més, lo que'ns feu avançar y arribar al Cap de la Picada a dos quarts de dotze. Havíem estat desde l'ermita unes cinch hores sense parar.

Aquesta collada està a 2,490 mts. d'altitut y es divisoria d'aigües de la Vall d'Aran a l'E. y de la ribera de l'Essera o de Benasque (Osca) a l'O. Desde allí's disfruta d'un panorama soperb, sens dubte un dels més imposants de tots els Pireneus. A l'enfront, y al cap-d'avall del llarch talús del port, s'obre la fonda ribera del riu

Essera, que entafurant ses bullidores aigües per encongida y selvatge gorja, corre a llepar els prats dels poblets de ses vores fins ajuntarse ab el Cinca abans d'arribar a Barbastro. Sa alta conca ahont nosaltres ens trobavem està reclosa per dos rengles de serres encaderades l'una ab l'altra y orientades de NO. a SE. A la dreta, la frontera de França, que desde'l Port de la Picada va pels pichs de la Mina, Salvaguarda, la Glère, del Bom y del Perdiguero, etc., a confondre-s al lluny ab els enfarfegats y nevosos macius de Posets y d'Oó; a l'esquerra, y a l'altre costat de la vall, l'imponent serrallada de la Malehida, la sobirana dels Pireneus, allargada en ampla y grandiosa curva, d'una extensió de més de 9 kilòmetres, sense que cap dels gegants que la coronen s'abaixi dessota dels 3,000 metres, ab sos eternals geleres y esclatxes, sols dominades per les poderoses arestes granítiques que li serveixen d'esperons transversals. Espectacle que si a l'istiu es en veritat grandió, y molt justificat *rendez-vous* d'innombrables touristes estrangers, allavores, en ple hivern, baix aquell dia esplèndit, y ab el sol d'Espanya, era més que grandió, incomparable. Es impossible imaginar lo potent esclat de llum que llençava aquella inacabable extesa de neu que'ns envoltava per tots costats, d'una neu lluenta y sucosa com formada la seva superfície per les cristallisacions del glaç, y quals innombrables facetes, a l'esser ferides pel sol de ple, reflexaven la llum descomposta, produhint l'efecte d'un immens serral de brillants. Aquella túnica, malgrat ses gegantines proporcions, era escayenta vestidura pera aquells titans de pedra, y sos potents muscles s'endavinaven encara sota de sos amples plechs per un suau clar y fosch, ensems que les arestes y grops de negre roca y les ennegrides pinedes de sos repeus produhien els únichs contrastos en aquella decoració gran per tots conceptes.

Dich mal: lo contrast qui'l donava erem nosaltres, fets uns babaus embadalits y sense gosar badar boca, a no esser pera deixar escapar algun mormull d'admiració: no cabia altra cosa de nostra petitesa davant de tanta grandiositat. ¿Com se podria traslladar tot allò als esquifits límits d'una placa fotogràfica? ¿Quin objectiu podria reflectar aquell espetech de llum? Això pensava jo quan montava'l meu aparell pera treure-n algun pobre recort.

L'ermità deya:—Vaya: si vostès han vingut aquí pera veure neu, me sembla que ja se'n poden fer passar les ganes.—No, no'ns satisfariem prou de contemplar-ho: sols sentiem no poder fer participar de nostre entusiasme als companys ausents, privats de tals espectacles en terra baixa.

D'allí seguïrem planejant per la vessant aragonesa de la serra frontera que teniem dessorre y a la dreta, fins arribar a la cabana del Cabellut, ab mitja hora desde'l Port. Aquesta alterosa cabana es arrendada al istiu pel farreny senyor Paco de Benasque, pera tenir-hi alguns queviures pera'ls nombrosos excursionistes que hi pujen en aquella estació de l'any desde Bagnères de Luchon pera explayar la vista desde aquell esplèndit *belvedere* y pera fer alguns l'ascensió a les Malehides. Allavores era tancada y, més que tancada, ben barrada: no hi havia perill que ningú intentés saquejar-la, perquè si no fos pel coronament de sa teulada, ni senyal d'ella se'n veyá. A poch's passos s'obre en la granítica cresta fronterera, y a manera de tall de potent espasa, la bretxa del Port de Bom, passatge que comunica ab la vall de Luchon per intermig de son hospital. La pujada desde aquest es de quatre hores, per una rocosa y selvatge comarcada ahont hi ha varios estanys, y acabant desde l'estany superior fins a la bretxa per una ràpida costa de sobtades marrades. Per allí volièm nosaltres baixar, y per dalt d'aquella aspitllera traugerem lo cap pera explorar abans lo camí. Crech que encara'n fugim de lo que veguerem: desde la bretxa fins al primer estany, que s'endavinava sols per son sot, puix era ben tapat per les congestes, allò era un pa de glaç verdós d'una sola peça, una muralla gaire bé vertical que al mirar-la donava vèrtich, y que naturalment nostre instint de conservació'ns aconsellà sense vacilar renunciar generosament a son trànsit.

Tornàrem, donchs, a la cabana; d'allí repassàrem el Port, y, donant una darrera ullada an aquella maravellosa vista, que ja se'ns començava a tapar per la boira, abans de la una haviem atravesat els Clots de l'Infern y'ns trobavem al cap de dalt de la Canal de Pumero. Si volièm passar pel camí de l'anada, ens calia pujar a la serra y tornar a fer equilibris en aquell mal pas de la paret, que crech que a tots ens havia fet prou fàstich; sinó, allí al davant ens estava senyalant la dreuera la dita canal, aquell estret corredor glaçat de 400 metres de desnivell, reclòs a cada banda per formidables muralles nevoses que semblaven esclavissar-se a la més petita senyal. L'elecció era difícil: tot era prou lleig, com deya l'ermità; més l'Anton creya que'ns hi podiem arriscar, perquè la neu era ben glaçada y no eren de témer les avalanxes, y que passant-la depressa y sense moure fressa, ab l'ajuda de Déu podriem ben sortir del pás.—Veuen, —deya pera reforçar sos arguments,— no serem pas nosaltres els primers de passar-la, perquè no fa gayre altres ens han adevantat. En efecte, un rastre en la neu, fresch y de nombroses petjades,

seguia per la canal avall. Era dels intrèpits excursionistes d'aquelles terres, els lleugers y elegants isarts. Pobres bestioletes, fugien d'aquelles inhospitalaries altures empaytats pel torb y trescaven cap a la plana a cercar quelcom pera la vida.

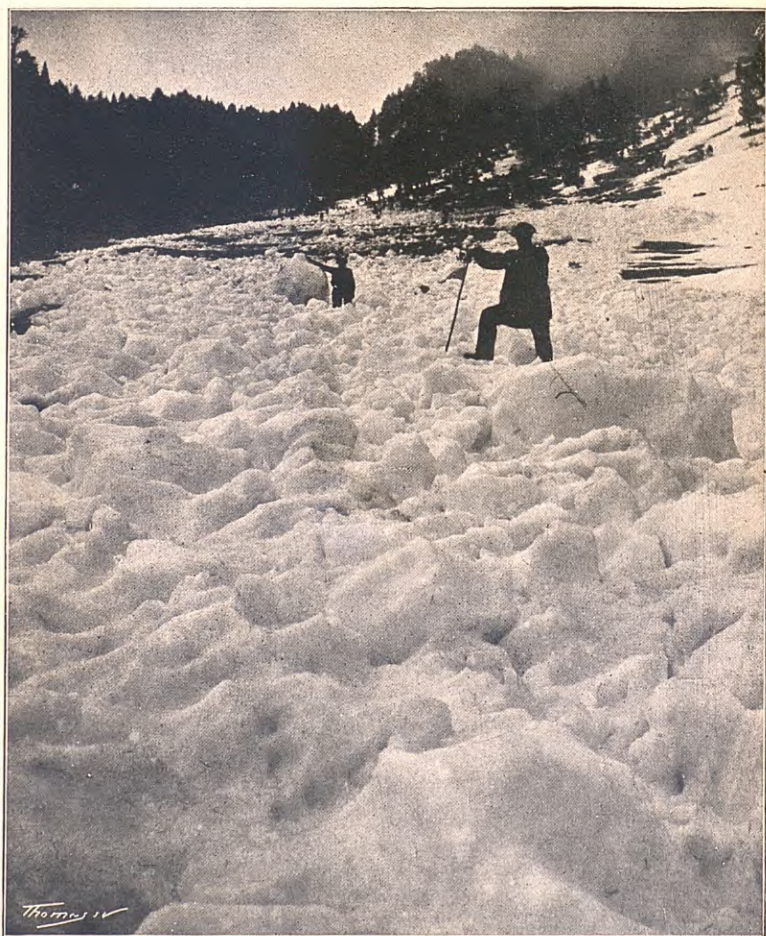
Sense pensar-nos-hi més, hi devallàrem, millor dit, ens hi llençàrem an aquella batedora de safreig; y sense badar boca, ajupits, ab lo cos apuntalat pel bordó que punxa enrera, ens servia de fre pera moderar la velocitat, y ab una sola bribada lliscàrem dalt a baix. Jo, procurant conservar l'equilibri, no veyá gaire bé res, ce-gat pel vent y'l polsim de la neu que aixecavem: sols de tant en tant algun cruixit del glaç em feya acotar instintivament lo cap com si ja tingués dessobre algun d'aquells morts del vehinat. Ne férem de via en poch temps! Ab menys de mitja hora'ns deixàrem enrera'ls 400 metres que hi ha fins a la Coma de Pumero, ahont hi arribàrem sens novetat, saludant-la ab un crit de *Visca Catalunya!* Era un xich abans de mig dia.

Estavem a salvo del temps y de la neu, perquè d'aquí endavant ja no la trobariem tant seguida. Ja'ns convenia, perquè'n portavem més de set hores sense trepitjar roca. Allí, en l'ampla coma herbada mig coberta per les congestes, al costat del riuat que surt sota'l Pich de Ribesaltes, y enfront lo forat de Pumero, embut ahont aquell s'engola en les profunditats de la terra, hi esmorzàrem tranquilament, devorant les provisions, y tenint a la vista l'alta vall de Lin ab els arrogants Mall de l'Artiga y'ls Negres. A dos quarts de tres, ben esmorzats, seguírem baixant per la coma primer, y endinsant-nos després pel bosch del Matet, ahont la neu hi era ben apretada, y seguint el rastre d'una parella de porchs singlans, bestiar que d'alguns anys s'ha multiplicat molt en tota la Vall d'Aran, arribàrem al Pla de l'Artiga, extensa y deliciosa planura en part coberta de boscuria de faigs al peu d'enasprats cims y que fou un jorn estany, avuy completament dessecat. D'allí, deixant a la dreta, y en mig d'espessa arbreda, lo Guell de Jueu o naixement del riu, y baixant per bon camí, sempre dessota d'ufanoses ubagues de faigs y falgueres, a les 4 de la tarda arribàrem a l'ermita.

Poch hi estiguerem pera recullir els equipatges, y, seguint ribera avall, a les 5 de la tarda arribàrem a les Bordas. Allí hi férem una curta parada, y abans que la fosca se'ns tirés dessobre férem via cap a Viella, pel camí vell de ferradura que va vorejant lo Garona per l'esquerra, arribant-hi després de dues hores d'hermós y descansat passeig.

Complert ja l'objecte principal de nostra excursió, ens calia pen-

VALL D'ARAN

Clixé de J. Soler

UNA AVALANXA AL PICH SALANA

sar ab lo retorn; més la recança que sentiem d'haver de deixar aquell deliciós país ens feu retardar-ho, allargant alguns dies nostra estada, que aprofitàrem pera fer desde la vila d'Arties l'ascensió al Pich Salana (2,480 mts.), admirant desde son cim l'esplèndit panorama del cercle de Colomés, ab la constelació dels seus estanys glaçats.

DE VIELLA A FOIX Y AX

A les 8 del matí, encaixonats en lo cotxe de Foix, deixavem la plaça de Viella, y, seguint avall la ribera aranesa, entravem poch després altra vegada a França. Arribats a Marignac, lo carril ens portà a Boussens, població abans d'arribar a Tolosa, y allí prenguerem la curta línia fèrrea de Saint Giron, y, ficant-nos en lo departament de l'Ariège, al vespre arribavem an aquesta vila. Situada al bell mig de l'antiga comarca romana del Coseranorum, en la Edat Mitjana lo Coserans, comarca que s'extenia per les conques dels rius Ariège y Garona, es avuy una bonica població de 5,500 ànimes, emplaçada vora'l Salat, y ahont són dignes d'esser visitades l'iglesia parroquial gòtica y l'antiga de Sant Valeri ab portada romànica y campanar emmarletat.

L'endemà, ab carruatge particular, recorreguerem els 28 kilòmetres de bona carretera que hi ha fins a la Bastida de Serou, petit poblet ahont hi arribava'l carril en construcció que enllaçarà Saint Giron ab Foix.

Aquest trajecte es hermosíssim, un veritable paisatge del nord: xamoses arbredes y verdejants prats entapicen lo poch accidentat terrer d'hon s'alcen pintorescos poblets, allavores animat aquell quadro per la nombrosa afluença de pagesos, que, ab sos trajos de festa, portaven per aquells camins y viaransys sos remats a fira. Després d'haver deixat a les vores de la carretera algun que altre castell, envoltat per seculars ombres y verdes *pelouses*, forem a la Bastida de Serou, y, pujant al carril, en 40 minuts més arribarem a l'antiga capital del comtat de Foix.

Un bonich punt de vista's presenta al sortir de l'estació: en lo primer terme, l'Ariège, ab ses silencioses aigües, forma un fosso natural a la vila que s'arreglera a sa vorera esquerra y s'aplega entorn d'un curt però alterós cingle, encimbellat pel imponent castell dels antichs comtes. Molt se mereix aquesta vila una visita, en especial dels ayments de nostra terra. Entafurant-se per alguns de sos típics carrers, visitant l'interessant iglesia de Sant Volu-

sien, y sobre tot lo formidable castell, se va al mateix temps re-passant bona part de nostra historia.

En havent dinat ens encaminàrem cap a Ax: una hora y mitja hi posà'l carril, endinsant-se per fondes gorges, y seguint sempre lo riu Ariège aigües amunt. A mitg tragecte l'encinglerat castell del Castellà'ns assenyala com alterosa fita a sos peus la vila de Tarascó; més enllà'ls banys d'Aussat; y ab una estricada més, a boca foscant, entravem a l'encongida vila d'Ax, prou coneguda per esser estació balnearia d'aigües sulfuroses termals.

D'AX AL HOSPITALET Y PEL PORT DE PUYMORENS A LA Cerdanya

De bon matí sortiem ab lo cotxe correu cap a l'Hospitalet. Ab un temps quelcom amenaçador, ens la varem empendre per la carretera, que sempre vora'l riu va pujant per sa conca; lo verdejant paisatge va fent-se cada vegada més rústich ensems que més pireneic; rumoroses cascades s'escolen per les aspres vessants, a troços emboscades de reblincades pinedes; als 8 kilòmetres passàrem pel poblet de Merens; al sortir d'aquest, la ribera va prenent ja l'aspecte de les grans altures, vegent-se arreu llargues clapices. Lo temps, que al poch rato d'haver sortir d'Ax començà a roinejar, se anà tapant més y més, y a l'arribar a Merens ja alguns borrallons de neu ens anunciaven la funció que anava a començar tot seguit. Una nevada, que's feya més espessa a mida que anavem pujant, era acompanyada per un fort vent, que la migrada capota del carruatge no era suficient pera resguardar-nos-en. A cada revolt de carretera semblava que'l carruatge anava a esser capgirat, entrant-nos dintre fortes ratxades de neu. Els pobres cavalls ab prou feynes ens podien arrossegar, gracies que la bona carretera'ls ho facilitava y que sols se'n veyia pel troç que trepitjavem, tanta era l'espessadat de neu y de broma que'ns envolquellava. Lo cotxer, que anava en descobert, semblava a punt d'esser tirat a la paella, y se treya'l fret de les espatlles sobre les dels pobres animalets, que ja deuriem estar ben calents ab aquella ruixada de garrotades per postres.

Als 17 kilòmetres, al costat de la carretera, vegérem una paret, y a son costat topàrem ab la fatxada de l'Hotel Soulé, primera casa de l'Hospitalet. Allí ferem parada y depressa'ns posàrem a aixapluch y a escalfar-nos a la llar de foch.

Lo nostre plan era passar lo Port de Puymorens y anar cap a Cerdanya a fer nit a Bourg-Madame; pero allavores, que es cas de

fer-ho, si fins lo correu no s'atrevia a passar lo Port, ab aquell temporal, que dalt deuria refermar encara més. Ens quedarem, donchs, al Hospitalet aquella tarda fins a l'endemà, que no deixà de nevar en tota la nit.

Lo poblet de l'Hospitalet està a 1,415 mts., y es molt petit, unes 130 ànimes, d'aspecte completament pireneic, ab migrats conreus y envoltat per una naturalesa molt aspra. Es lo darrer poblat del departament de l'Ariège, aixís com de la conca d'aquest riu, y que està separada per aquest costat de la del Carol (Segre) per la serralada que, arrancant al SO. de la frontera d'Andorra, se va a enllaçar cap al NE. ab els elevats macius de Puig Pedrós y Carlit. Malgrat la seva arreconada situació, té una bona carretera, continuació de la d'Ax, que, atravesant aquella serralada pel Port de Puymorens, fa cap a Porté, primer poblet de la vall del Carol y departament dels Pireneus Orientals.

A primera hora del matí, havent contractat lo correu y un altre home pera que'ns portessin el feto a coll, perquè'l trajecte estava intransitable pera cavalleries, ja'ns trobavem a punt de sortir: sols ens feya estar indecisos lo temps, perquè si havia parat de nevar, semblava molt poch segur.

A les 10, veyent que tenia tendència a aclarir-se, acordarem sortir, atravesant lo poble. Els seus carrers estaven coberts per una gruixa de més de 4 pams de neu, y al mig d'ells els vehins havien obert un petit pas agombolant-la als costats, que en molts indrets arribava fins a les teulades, y que' ab ses barbicanes ensarrellades per llargaruts caramells de glaç produien un extrany efecte.

Al sortir de la vila deixarem la carretera, y, trencant per l'esquerra, prenguerem la drecera en llarga pujada cap al Port. Lo trànsit fins a començar lo Cap de Port no fou gayre penós, perquè la neu era prou dura; més a l'esser allí y a l'atrasar lo pla fou la part més difícil per causa de la neu tova, que'ns feya caminar ensostrats fins a mitja cama.

Tot lo que abarcava la vista era ras, y a l'arribar a dos quarts d'una de la tarda a la casilla dels peons (1,900 mts.), ja dalt lo port, allò era un paisatge siberià. Davant nostre's perfilava tota la serra frontera d'Andorra, ab els espedats pichs de Fontfreda, Negre y de Balira; a l'esquerra les vessants de la vall del Carol, ab lo poblet de Porté al fons; darrera, la ribera afluent de Fontviva o Lanós, y tancant l'horisó, el montanyam de Carlit. De la carretera que nosaltres seguíem no se'n veyia gens: sols se comprenia la seva direcció per la renglera dels pals telegràfichs. Després d'haver pres

quelcom a la casilla, despedirem els homes, y ab l'altre correu devallàrem per les vessants del Port fins al poble de Porté (1,620 metres), ahont hi arribàrem a les 3 de la tarda. Poca estona després tornavem a sortir, y ab un petit carret, y baixant per la carretera seguïrem tota la Vall del Carol, passant pels poblets de Porta y la Tour, pera arribar envistes de Cerdanya; y seguint per Enveitj y Ur, a les 6 baixavem, y entumits pel fret y la mullena, davant l'hotel Salvat de Bourg-Madame.

No descriuré aquesta darrera part de nostre retorn, perquè es prou conegut l'itinerari que al matí següent férem ab l'espayosa diligencia de Montlluís, atravesant lo Coll de la Perxa, y disfrutant de l'hermós y nevad panorama. A les 10 arribàrem al fortificat Montlluís, que era tot atapahit de neu, y en havent dinat sortírem cap a Vilafranca del Conflent, ahont hi arribàrem a temps d'agafar lo carril de les 3 de la tarda; y atravesant les alegroyes planas rosselloneses, a les quatre y mitja fórem a Perpinyà. Allí hi férem nit, y l'endemà altra volta en terra catalana, donàrem per acabada nostra excursió, entrant feliçment a nostres cases cap al tard del dia 6 de març, tretze dies desde la sortida.

JULI SOLER Y SANTALÓ

Barcelona y Març de 1903

LO VALLÈS

FORMACIÓ GEOLOGICA DEL VALLÈS

Al ressonar pels espays indefinits de l'Univers la paraula de Déu, la nebulosa que tot ho omplenava s'esquinsà en un sens fi de fragments que vingueren a esser quiscun un centre d'activitat, una fornal hont s'elaboraven los productes que després devien compondre aquests astres que tant nos admiren en una nit serena y que ens iluminen y donen vida.

Un dels anells d'aquesta nebulosa era'l planeta a qui havem anomenat *terra*, que, després d'uns quants millions d'anys, a causa del refredament, passà de l'estat líquit al sòlit, com havia passat del gaseós al líquit. Les primeres terres que coagularen al fons del mar, allavors bullent y agitadíssim, formaren unes petites illes

que anaren creixent de mica en mica, gracies als aixecaments interiors, afavorits y motivats pel foch intern del globo, que formava el nus de la creació.

Però la nostra nebulosa, tornejada constantment per les forces mecàniques que li donaren forma, y per les forces centrífuga y centrípeta, interna l'una y externa l'altra, anava modelant, pastant podriem dir, les materies que sobreixien en aquells mars bullents y ígneos, formant en lo límit de la divisió dels vapors y de les aigües una crosta més o menys dura, que'ls terratrèmols esquinsaven continuament, deixant passar les aigües, les quals produhien les grans formacions mineralògiques d'aquell espantós període de formació caòtica.

Mes los materials s'anaven dipositant dessota de les aigües y enfortien la crosta, que'ls terratrèmols ja no esquinsaven ab tanta freqüència, ans al contrari per les esquerdes sortien rius espantosos de materies forjades en aquell forn intern de nostra creació, les quals, adormint-se sobre la crosta, l'enfortien y l'anaven dissecant y treyent fòra de les aigües, fins a formar verdaderes montanyes.

Lo període de la formació caòtica havia acabat, y començava'l primer període de la formació de la terra.

ERA PRIMARIA O PALEOZOICA.—Gracies a n'aquest treball efectuat en el sí d'una mar revolta, començaven a sobressortir de l'immens oceà un gran nombre d'illes y illots, que tenien ja una consistencia indestructible y que, per lo que respecta a Catalunya, s'extenien per l'actual regió pirenenca, desde'ls caps de Cerbère y Creus fins al Maladetta, y d'aquí seguien el N. d'Aragó fins al golf Cantàbrich. Una altra serie d'illes anava desde Sant Feliu de Guíxols a Barcelona, extenent-se fins prop Tarrasa y Vich; més avall se dibuixava la silueta d'una gran illa que després s'ha convertit en montanyes de Prades; lo Montseny, les Guilleries y La Selva formaven també una gran illa, y les montanyes de la Marina y del Tibidabo eren una extensa cordillera. Tot lo demés estava cobert per les aigües d'un mar immens, de límits desconeguts. Però no era un mar tranquil y sossegat, sinó, molt al contrari, bullent y revolt, gracies a les sotragades del foch central que'l commovien y accidentaven a cada moment. S'ha de fer un esforç gran d'imaginació pera poder fer-se un càrrech de l'agitació d'aquelles aigües, causada ja per aixecaments y commocions de la crosta, ja per les titàniques colissions de la materia incandescent, ja pels desequilibris atmosfèrichs que originaven tempestats de les que ara es impossible fer-

nós càrrech. Tots aquests agents obraven sobre la crosta granítica, denudant-la, esbocinant-la y fent anar d'aquí y d'allà los seus fragments o *detritus*, fins a deixar-los completament esmicolats en lo fons de les aigües, on no eren tant violentes les commocions, cobrint aixís la roca fonamental ab los sediments anomenats avuy *piçarres maclíferes*. En lo golf que formava'l mar sobre lo que actualment es Vallès se n'hi depositarien en abundancia, augmentant aixís lo volum de les terres emergides.

Acabada la deposició sedimentaria d'aquest agrupament primer de capes, cambiaren ja les circumstancies en nostre país, essent probablement altres les corrents y diferents los fenòmens dinàmichs que's desenrotllaven. En efecte, sense sofrir cap alteració, la posició primera dels sediments o *piçarres maclíferes micàcees*, y per lo tant en estratificació concordant ab elles, vingueren a depositar-se altres de naturalesa arenosa, de les quals havia ja desaparegut la mica y les substancies que donaven origen a les macles o taques elíptiques, alternant ab altres de color terrós quarçoses, que alternaven també ab altres de cloritoses.

Quan aquests depòsits tingueren consistencia y extensió, açò es, quan les terres de foch se barrejaren ab les terres d'aigua, la vida fou ja possible, però sols en sa forma més rudimentaria.

La fauna primitiva la formaven tant sols unes algues que creixien prop les illes abans citades; y los *Polípers*, *Crinoides* y *Rhizopodos* foren los primers animals que's mogueren en lo món, formant la seva fauna. En aquest període l'expressió més alta de la vida animal, la més perfecta organisació's troba en los més rudimentaris *moluscs* y *crustacis*, que caracterisen al període *silurià*.

No regnava sempre la tranquil·litat en nostre país durant aquest període, sinó que corrents torrencials trencaven la tranquil·litat de les riberes y del fons dels mars silúrichs, estrellant-se les ones en aquelles fites de sauló posades en los àngols de lo que havia d'esser comarca del Vallès, a lo qual se deu la deposició dels còdols que formen les pudíngues característiques d'aquest període.

Més tart, mentres la terra s'anava aixamplant y pujant, tant més lo mar se soterrava: aixís es que en aquell temps era molt fons, lo qual, unit a la desaparició de les tempestats que tant violentment la commovien, originà una època de relativa tranquil·litat, durant la qual tingué lloch la deposició mecànica dels banchs de calça arenosa, de que resten tant sols petits claps en la regió O. de Santa Creu d'Olorde, en Vallcarca y prop lo cim de Montcada.

Aquesta temporada de repòs afavorí'l desenrotllament de la

vida, poblant-se nostres illes de plantes coníferes y criptògames, es a dir, dels vegetals més alts y més baixos que avuy dia floreixen, podent viure també en nostra comarca'ls *Orthoceras* y *Cruzianas*, la *Cardiola interrupta* y altres especies indeterminables; prenent gran desenrotllament los polípers, que al morir afavoriren los depòsits de carbonat de cals, d'on brollaven abundoses fonts termals, les quals transformaven la seva constitució interna, donant lloch a les potents masses de dolomita.

Tot demostra que en l'època següent sofrí aquesta regió un aixecament acompanyat d'una forta denudació dels estrats depositats, aleshores poch durs encara, a jutjar per l'escassa potencia y reduhida superfície de les capes pertanyents al silúrich superior. Aleshores pogué el sol il·luminar la que havia d'esser comarca del Vallès, però per poch temps, puix s'enfonsà de nou en l'època següent.

Passada aquesta s'alçà la comarca, de sobte, sobre les aigües del mar, com ho demostren les calices de Montcada. La línia d'aquest alçament està en la de la serralada del Tibidabo, besada aleshores pel Mediterrà d'aquell temps.

Durant tota l'època *permo-carbonífera* permanesqué'l Vallès elevat sobre les aigües del mar, no quedant baix, respecte a altres comarques, ni tampoch pantanós.

Tenim, donchs, que'l Vallès estava lliure del jou de Neptú durant l'època *permo carbonífera*.

Al final d'aquesta l'obra de la creació caigué en un estat de marasme, de repòs o quietut, que no semblava sinó que'l món anava a morir-se; però no era aixís: lo món dormia, descansava pera recuperar les seves forces, a fi de recomençar lo seu treball, lo seu perfeccionament y acabament.

ERA SECUNDARIA O MESOZOICA. — Quan la terra's despertà, reprenent la seva tasca, los Pireneus s'aixamplaren per abdós costats, N. y S., y l'illa del Montseny, iniciada en l'era primària, s'uní ab la de Prades, y allargant-se ab la serra de la Llena cap al S. d'Aragó y N. de Valencia. Lo resultat d'aquest desvetllament fou quedar enfonsat altra vegada sota les aigües el Vallès y comarques veïnes, pera deixar-hi ls depòsits anomenats triàsichs, per les tres capes de roques de que consten: *arenisca abigarrada*, *caliça conchífera* y *margues irisades*.

Lo mar triàsich estava molt revolt en un principi, com ho demostren les pudingues de la seva basa, però després de molt temps entrà en un període de calma y pogueren depositar-se aleshores

tranquilament les arenes roges barrejades ab la mica, que donaren origen a l'*arenisca roja samítica* (pedra esmoladora).

Acabat aquest període, tornà a aparèixer el Vallès sobre les aigües, y sofrí durant l'emersió una denudació tant forta y considerable, que arrastrà la mole immensa de sediment triàsich que'l mar havia depositat sobre tot el Vallès. Es impotent nostra imaginació pera donar una idea de semblant revolució geològica, com tampoch de contar lo temps y les forces necessaries pera vuidar tot el Vallès dels sediments triàsichs. En los designis de la Providencia estaria'l que aquesta comarca's formés, y bastà un *fiat* pera que les aigües fessin lo que avuy ab tots los avensos de la civilització seria poc menys que impossible.

Després d'aquesta denudació quedà la comarca del Vallès naturalment formada, y sobre les aigües del mar, permaneixent d'aquesta mateixa manera durant los períodes *liàsich* y *juràsich*; però acabat aquest sofrí la nostra regió un enfonsament que permeté al mar apoderar-se del *Pla* y del *Llobregat*, però la costa d'aquest estava situada al S. y SO. del Vallès, seguint aproximadament la linia de l'actual *Llobregat*, com ho prova la calça cretàcea inferior que's troba a l'O. del *Llobregat*, descansant immediatament sobre'l *Tries*. De lo qual podem deduir que'l Vallès estigué també fòra les aigües cretàcees, ab tot y haver sofert un enfonsament bastant regular.

Passades les èpoques *neo-còmica* y *urgo-àptica* o *tenènica*, hi hagué ún altre aixecament que va traure fòra de les aigües les citades comarques del *Pla* y *Llobregat*, permaneixent igual el Vallès.

ERA TERCIARIA O NEOZOICA. — Al començament d'aquesta era, y en lo període tant caracterisat per l'aparició dels numulites y mamífers ordinaris ab placenta, s'enfonsà altre cop part de Catalunya, però nostra comarca del Vallès y part de les vehines continuaren en sech sobre les aigües numulítiques. Aquestes s'extenien desde Navarra fins al golf de Roses y alcançaven pel S. de la provincia de Girona fins la linia que de SO. a NE. passa pel siti en que avuy està emplaçat el *Montserrat*, de manera que'l límit d'aquest mar numulítich estava en lo límit actual del Vallès, o sia de *Montserrat* a Sant Llorens del Munt, y per sobre Gallifa a Sant Miquel del Fay y vessant septentrional del *Montseny*. Lo litoral, en aquests punts, formava una costa brava d'una altura considerable, sens dubte més que l'actual del *Montserrat*. El Vallès quedava, donchs, com un islot situat entre les Balears y la cordillera mitja del nostre Principat.

L'acció disolvent de l'atmòsfera, que encara cremava, y la de les aigües, triturava les roques que en l'anterior període havien sortit dessota l'aigua y les hi tornava a tirar fetes a miques, omplint pel seu compte'ls fons dels mars. Aquests esbocinalls, conglomerant-se dintre de les aigües en masses més o menys considerables y sense cap regularitat, al rebre l'empenta de l'interior donaven naixement a n'aquesta meravella catalana que avuy se diu Montserrat.

Aquesta empenta tingué lloch en lo segon període (oligocènich), originà l'emersió de les montanyes de Montserrat, Sant Llorens del Munt y altres vehines, dels Pireneus, encontrades d'Igualada, plana de Vich, Sant Joan de les Abadesses, Camprodon y Olot.

Aquest aixecament originà un desequilibri d'aigües tant gran, que denudà la terra en totes direccions, arrastrant les aigües gran nombre de còdols o palets. Però, passat aquest desequilibri general, aixís en el mar com en l'atmòsfera, la nostra comarca del Vallès, després d'haver permanescut tant temps sobre les aigües, sofrí un enfonsament considerable, formant, junt ab el Penadès, una gran depressió tancada, o sia separada del mar, hont se depositaven les aigües dolces que s'escorrien de la part més alta de la província, aixecada junt ab el Montserrat, Sant Llorens y Pireneus.

D'aquesta manera's formà un extens llach en qual fons s'anaven depositant, durant aquest període oligocènich, les espesses pudingues del *tongriense*, que revelen una època de revoltes metereològiques, y les arenes y margues arenoses rojes ab aluvions intercalats y algunes capes calices ab moluscos d'aigua dolça en la basa, referides a l'*Aquitanense*, y que's tenen principalment desde Martorell a Rubí per Castellbisbal; en la part oposada del Vallès, vora Campins, al peu del Montseny; y en la cadena mitja, vora Olesa de Montserrat y Viladecavalls. L'última capa de sedimentació de aquest llach oligocènich demostra que regnava la més complerta tranquil·litat en ses aigües.

Tenim, donchs, al Vallès y al Penadès formant un llach d'aigües tranquiles en qual fons se desenrotllaven gran nombre de moluscos d'aigua dolça; més de prompte s'enfonsà la part occidental del Penadès y el mar se precipità pel congost geològich del Vendrell, transformant aixís en golf lo que fins aleshores havia sigut llach. Ab les aigües del mar entraren sos habitants, passejant-se los moluscos y tiburons per totes les encontrades del Penadès y Vallès, fins a les estribacions del Montseny. Fou això en lo període *miocènich*.

Un altre moviment de la terra tancà l'entrada del mar y quedà

transformada altra vegada aquesta regió en extens llach, en el qual se depositaren, durant lo període *tortonense*, los potents banchs aluvials del *tortònich*.

El Vallès quedà, donchs, convertit en un llach *tortonense* on desembocava una corrent important d'aigua que no era altra que l'actual Llobregat, el qual tindria, a poca diferencia, la mateixa conca hidrogràfica que actualment, perquè devia quedar aquesta definida ab l'aixecament que, coincidint ab l'enfonsament que obrí pas al mar pel Penadès y Vallès, feu retrocedir fins a l'extrem occidental de la Segarra l'extens llach *oligocènich* de l'Ebre.

Gracies a l'immensa vertent formada ab l'aixecament esmentat, y a la revolta metereològica que regnava en los períodes de tempestat, el representant de l'actual Llobregat, desde la serra de Cadí, anant-se obrint pas per les desigualtats de la jovensana terra, desde lo alt del Montserrat, per on passava son jaç, se deixava caure cap al fons del Vallès, arrastrant gran quantitat de conglomerats y formant el delta *tortonense* que avuy se troba en gran part del Vallès.

Les altres corrents derivades de la cordillera mitja se reduirien a torrents més o menys caudalosos, alguns d'ells ab pretencions de riera, formant les principals los rierals que en el Montseny originaren el Tordera y el curs superior del Congost y de les rieres de Parets y de Caldes, fins arribar al pla després d'atravessar les últimes roques de dita cordillera.

Una conseqüència interessantíssima pera l'història geològica de la comarca fou la que tingué lloch en el segon període del *tortonense* a causa d'haver deixat de desaiguar en el llach del Vallès la corrent que en el primer període arrastràls aluvions poligènichs, o sia'l representant de l'actual Llobregat, el qual varià son curs inferior, alimentant desde aleshores al llach Vallesà únicament les rieres y torrents que baixaven de les montanyes que rodejaven al llach, arrastrant aluvions de procedencia local.

En aquest període el Vallès y el Penadès formaven un sol llach, una sola comarca podriem dir, més Déu les volgué separar. Los materials arrastrats pel Llobregat foren en tant gran quantitat, que sobressortien entre les aigües del llach, y creixent creixent arribaren a la ribera oposada, dividint per sempre més als agermanats Vallès y Penadès. Aleshores lo Llobregat tingué de separar-se de aquella comarca que tant havia favoregut y quedà un moment indecís, no sabent si decantar-se a la dreta o bé a l'esquerra, açò es, si dirigir-se al Penadès o al Vallès, quan favoregut, potser, per

un lleuger moviment del terrer, començà a obrir-se pas pel Congost de Martorell y per l'obertura de Papiol y Molins de Rey, llençant-se envers lo mar per la sortida que avuy encara conserva; d'aquesta manera quedà'l llach *tortonense* dividit en dos: un que ocupava la major part del Vallès y altre en l'alt Penadès.

El Besòs, sorprès d'aquesta separació, anà creixent creixent fins a omplir la conca per aon corria, fent-ne, com primitivament, un mar d'aygua dolça, que per llarch temps se sostingué en la comarca, fins que va rompre la barrera silúrica que'l separava del mar, entre Montcada y Reixach, y començà a omplenar ab los seus sediments l'actual pla de Barcelona, aleshores ocupat pel mar, exceptuant lo mont Taber, Montjuich y'ls serrallets de Sant Gervasi, illes en mig d'aquelles aigües.

Si'l vuidament del Vallès se verificà tot d'un cop o paulatinament, es difícil dir-ho, més lo probable y quasi cert es que'l llach s'anà omplint omplint fins que començà a sobrexir-ne per la dita serra de Reixach y Montcada. El pes de l'aigua y sa abundor, ajudats dels moviments que commogueren el sol de Europa en la època de transició del *miocènic* al *pliocènic*, anaren enfondint poch a poch lo portell obert, abaixant cada vegada més lo nivell de l'aigua, fins que va arribar al peu pla del llach, en que aquest desaparegué, quedant aixut, de la mateixa manera que'l Llobregat, desde dalt de Sant Geroni, baixant baixant, esgratinyant sempre la montanya y a copia de milers y milers d'anys finí per passar per l'immensa fondaria en que avuy corre, formant dues altes montanyes de lo que abans era una sola, lo Montserrat y Sant Llorens del Munt.

Lo extrany y incompreensible per nosaltres es que, a pesar de l'antiquíssima època en que tot açò succehí, quan cap home podia contemplar-ho, perquè encara no havia sigut criat, a pesar d'açò, la tradició oral està enterament conforme ab la ciencia.

Segons aquella, el Vallès era un llach (1). Difereix tant sols la tradició dels estudis geològichs en que, segons lo poble, lo llach tenia l'eixida per Sant Cugat cap al riu Llobregat, essent aixís que, com havem vist, era ben bé al revés; y explica sa desaparició contant en senzilla forma que un dia un pastor que guardava ses ovelles en la serra que unia les montanyes de la costa ab lo turó de Montcada, feu ab son gayato un solch o regaró pel mig d'elles y

(1) Lo Sr. Maspons diu que l'ha comprovada varies vegades aquesta tradició (*Anuari de l'Associació d'excursions catalana*), volum I.

s'hi precipità l'aigua de l'estany, fins a deixar seca tota la comarca.

Desde aquella època fins a la *quaternaria diluvial*, el Vallès estigué lliure de les aigües y subjecta a la sola acció dels agents erosius y denudadors. No obstant, en les diferents èpoques pliocèniques se formaren alguns estanchs o llachs de poca importància, on se troben restos de les faunes respectives.

ERA QUATERNARIA O MODERNA. — Res important tingué lloch en el Vallès durant lo període del *quaternari inferior*.

El *quaternari superior*, última de les formacions geològiques que integra'l terrer dels actuals continents, tingué en el Vallès molt poch desenrotllament, limitant-se a formar petits depòsits al peu de les montanyes, especialment en la part superior de les conques per on s'escorren les diferents rieres que d'aquelles baixen.

Sobre la naturalesa y manera de formació del quaternari superior del Vallès devem dir que no pogué tenir lloch sinó per medi de una inundació general, o siga per una depressió uniforme del terrer, entrant altra vegada les aigües del mar y inundant tota la comarca.

La teoria de M. Vezian, que atribuïa la formació del quaternari superior del Vallès als ràpits torrents que baixaven de la montanya, ha sigut brillantment refutada per en Palet y Barba (1).

El Vallès quedà, donchs, del tot inundat, com el Penadès y comarques vehines, sobressortint los cims de Sant Llorenç del Munt y del Montseny, que semblarien illes; la serralada del litoral quedà també trencada en illes, perquè'l mar entrava formant estrets pels congosts de Molins de Rey y Montcada y per la conca del Tordera.

No es fàcil precisar el temps en que passà semblant estat de coses, es a dir, quan les aigües tornaren al seu nivell actual. No pot dir-se si ocorregué abans de la tercera y última època glacial o bé si l'inundació fou coetania d'aquesta època. Lo que sí queda demostrat, pels darrers estudis fets pel Dr. Almera, es que les aigües se precipitaren ab furia pels estrets de Montcada y Martorell, oberts ja d'èpoques anteriors, reculant fins al seu límit actual.

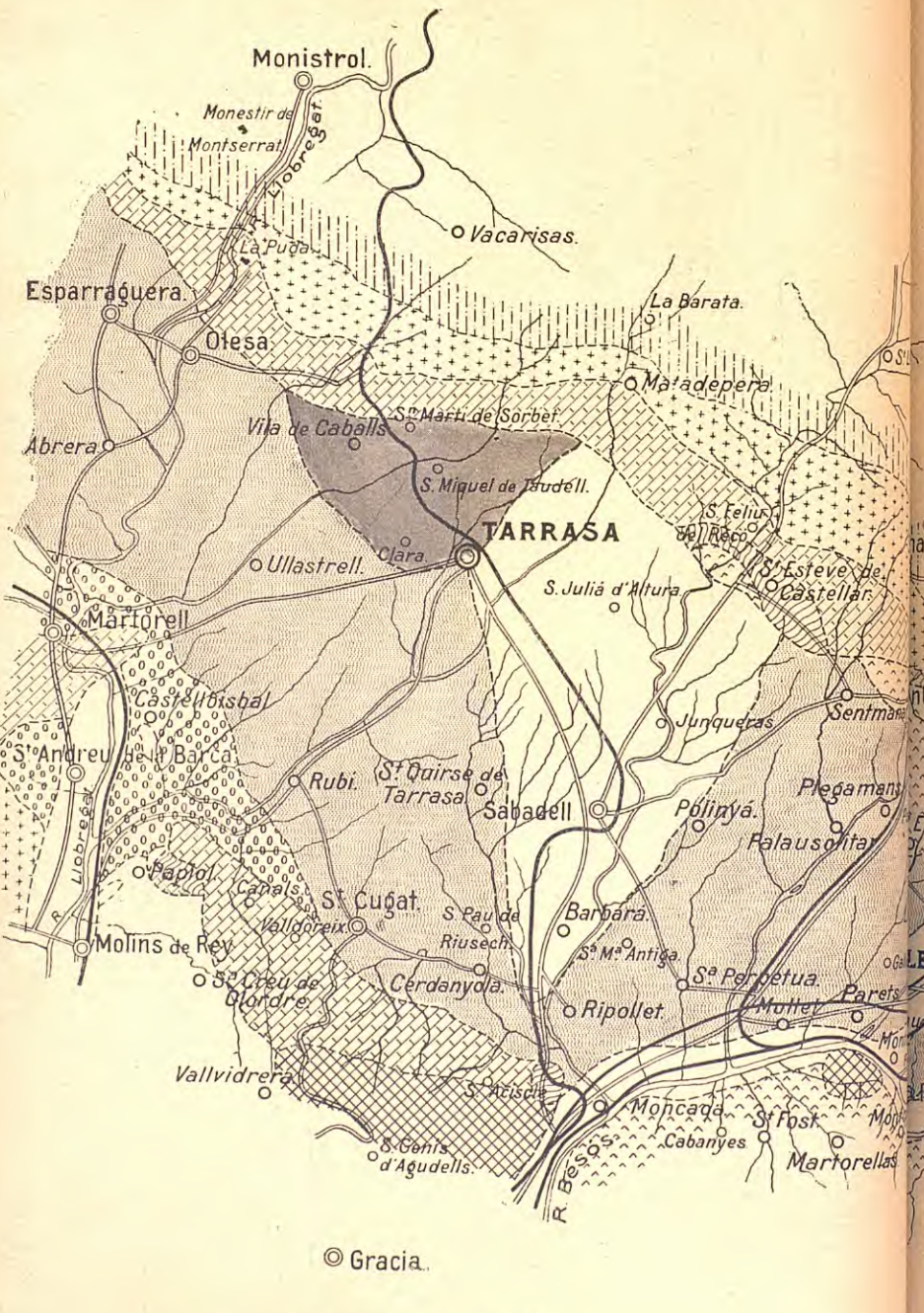
D'aleshores ençà no ha ocorregut cap fenòmen d'importància que alterés la topografia o configuració del Vallès.

Queda, donchs, *determinada naturalment* aquesta comarca: ara sols falta que vinga l'home y l'habiti, desallotjant als *Mamuths*, *Rhinoceros*, *Cervus* y *Ursus*, que ab abundància l'habitaven.

NORBERT FONT Y SAGUÉ, PBRE.

(Seguirá)

(1) *Estudio del terreno pliocénico de Tarrasa.*

© BARCELONA.

Llegenda

- 10 Cuaternari.
- 9 Pliocè
- 8 Mioce
- 7 Oligoce
- 6 Eoce.
- 5 Trias
- 4 Devónich.
- 3 Silúrich
- 2 Càmbrich
- 1 Granet.

Assaig
de
Carta geològica
de la
Comarca del Vallès

B. Perez Mayol dib.

© Montnegre

CRONICA EXTRANGERA

Lo despoblament en els boscos pireneus francesos. — Baix aquest títol publica una revista francesa un interessant article d'en Henri Cavailles. Després d'exposar el règim de pluges de les vessants franceses dels Pireneus, dóna interessants detalls sobre la tallada de boscos que's començà en el segle XVII y s'ha anat continuant fins a nostres dies. Avuy, en una superfície de 1.276,000 hectaries de terrer montanyós, l'area de bosch ne comprèn 310,000, o sia 24 per 100.

L'autor acaba son treball excitant a que s'organisi la «lluyta pera l'aygua», començant fermament el repoblament dels boscos.

Aquest article ens ha suggerit ben tristes reflexions respecte als nostres Pireneus. Urgeix que's repoblin si no's vol deixar perdre immensos terrers dels que està desapareixent la terra vegetal, llençada per les pluges y les glaçades, y que prompte seràn impossibles de replantar. Vet-aquí lo que ja ha succehit als monts que formen el macís del Puigmal, y en general a una gran part del Pireneu català.

Mentres aquí estem fent Festes de l'Arbre, s'aniràn tallant arran els immensos boscos que encara's tenen fermes a la Vall d'Aràn, Andorra y Pireneu Central. Sols falta, pera això, que's comencin les obres del ferro-carri del Noguera Pallaresa. Però encara hi ha millor, y això es que tocant als mateixos terrers en que s'hi fan plantar llurs arbres a les criatures, la companyia explotadora de la més alta de les montanyes vehines no més s'ocupa en malmetre la naturalesa, començant per bastir horriboses construccions en el lloch sagrat d'una montanya, el seu cim. An això ja segueix la destrucció de tot quant de natural pugui haver-hi. Y aquesta obra, que hauria d'esser acullida ab generals protestes, es benehida, confirmada y animada per totes les nostres autoritats y aplaudida per tot lo públich, que demà's queixarà de que Barcelona's vegi mancada d'un lloch ahont s'hi pugui respirar a pler, s'hi pugui respirar la flayra embaumada del bosch, s'hi pugui veure net y gran el cel.

El Butlletí del «Club Alpin Français» porta la següent carta, endreçada per Mme. Fanny Bullock Workman a un seu amich:

«Hem acabat la temporada de 1903 a l'Himalaya. Exploràrem tres glaçeres desconegudes y férem l'ascensió a set nous pichs. Les dues més altes foren realisades acampant quatre nits sobre neu.

»Passàrem dues nits a 5,901 metres, d'ont assolírem dos monts, un de 6,637 metres y un altre de 6,880 metres, de manera que he augmentat en 480 metres l'alçaria a que fins ara havia arribat. El meu marit, ab dos guies, feu una ascensió de 7,132 metres, o sia 95 metres més que'l record d'homes guanyat precedèntment pels ascensionistes de l'Aconcagua.

» Hem fet tots els càlculs ab gran cuydado. Els datos hipsomètrichs han sigut presos damunt de's mateixos cims y comparats simultaniament ab altres d'estacions inferiors.

» Pera fer nostres grans ascensions hem remangut tres setmanes a 4,050 metres. En Agost tinguérem millor temps que en Juliol; emperò'l clima es molt insegur y no hi ha pas la seguretat de fer molt en una sola temporada.»

La *Revue des Pyrénées* relata en aquests termes la reunió anyal de la «Maintenance de Languedoc», celebrada'l 17 de Setembre prop-passat a Castelnau-le-Nez, prop de Montpellier, baix la presidència d'en Pròsper Estieu:

«Com totes les d'aquest genre, fou una resta encantadora, en la que hi abundaren els brindis, cançons, poesies, etc. Devem esmentar especialment el discurs inaugural del síndich Estieu, el poeta sonetaire del Terradou. Formulà ab energia les reivindicacions felibrenques, donant l'exemple de Catalunya, recomanant que siguessim languedocians al Languedoc, com els calalans a Catalunya; recomanà l'empleu de la llengua d'Oc en l'escola primaria, com «a llatí de pobre»; en la vida civil pera les declaracions oficials; en els usos diaris, com cartes, telegrams, anuncis, etc. El programa pot resumir-se en dos mots: nacionalisar-se com a bon languedocià per medi de la restauració de la llengua.»

Aquest parlament no ha tingut potser l'eco que mereix, emperò no s'ha escapat a l'atenció d'en Mistral, qui escrigué a l'orador: «La veritable recompensa d'aquells que fundaren el felibrisme a Font-Ségugne es veure cinquanta anys després que encara hi hagin homes capaços de parlar com l'Estieu.»

CRONICA DEL CENTRE

JANER DE 1904

SESSIONS OFICIALS

CONSTITUCIÓ DE LA SECCIÓ D'ARQUITECTURA.—El dijous dia 28 quedà constituïda aquesta secció, creada pera mellor ajudar les tasques del nostre CENTRE. El senyor president exposà a la consideració dels presents l'objecte y la finalitat de la secció que anava a constituir-se, formada principalment per estudiants y joves arquitectes que's proposen seguir ab entusiasme y constancia la nostra terra, pera conèixer y estudiar els seus més importants monumen's arquitectònichs.

Tot seguit se passà a nombrar la Junta Directiva pera'l règim interior de l'esmentada Secció, que quedà formada pels senyors:

D. Geroni Martorell, *President*.

D. Enrich Catà, *Vice-president*.

D. Joseph Canaleta, *Tresorer*.

D. Emili Llatas, *Arxiver*.

D. Lluís Planas, *Secretari*.

D. Joseph M.ª Font, D. Ricart Vauteren y D. Ricart Segalà, *Vocals*.

SESSIÓ PREPARATORIA. — El mateix dia 28 se celebrà la sessió preparatoria de l'excursió projectada pera'l dia 2 del vinent Febrer a la població y castell de Centelles, essent aquesta excursió la primera de la serie proposada per la nova Secció d'Arquitectura del nostre CENTRE.

EXCURSIONS

DINAR ANYAL DEL CENTRE EXCURSIONISTA. — Seguint la costum desde temps establerta, el dia 17 se reuniren en l'Hotel del Tibidabo un gran nombre de socis acompanyant a les Juntes entrant y sortint, celebrant així un acte de ver companyerisme. Aprofitant el dia esplèndit y serè que feya, foren molts els que s'escamparen per diferents indrets de la vehina serra, disfrutant dels hermosos panorames que aquells llocs ofereixen a la contemplació de l'excursionista.

A l'hora de dinar tots s'acoblaren a l'entorn de nostre benivolgut president, en César A. Torras, y arribats al moment dels brindis, iniciats per D. Joaquim Casas-Carbó, foren diferents els senyors socis que en mig de franca germanor desitjaren la prosperitat del CENTRE y de la terra catalana.

A l'esser a la cap vesprada tothom se despedí, abandonant aquells llocs y encontorns, ben esperançats en el pervindre de la nostra associació.

CONFERENCIES

NOTES DEL BERGADÀ. — Ab aquest títol ha reunit el nostre soci delegat a Berga, Mossèn Bonaventura Ribera, un vistós aplech d'impressions y monografies d'aquelles encontrades, que vingué personalment a llegir-nos el dissabte dia 2, per lo que es doblement digne d'esser remerciat.

Es el seu treball un conjunt ben armònic de quatre monografies molt ben escrites dedicades a la descripció del renomnat y tradicional Pi de les Tres branques, de la Cova de les Llosanques, del Santuari y Verge de Queralt, y de la Cova de Camp Mauri, llocs tots ben rublerts de belleses tant per la Natura com per la Tradició, y que Mossèn Ribera nos ressenyà en forma concisa, elegant y escayenta que'ns revelà un bon escriptor y un entusiasta d'aquella xamosa comarca.

El gran nombre de socis acoblats pera sentir el treball de Mossèn Ri-

bera va aplaudir-lo calurosament per sa tasca ben lloable y agradosa ensems.

UNA EXCURSIÓ A LA CASA ROMANA D'OCATA. — LA LLEGENDA DE SANTA LENA. — Abdós treballs foren llegits pel soci D. Rossendo Serra y Pagès el día 15. Del primer, degut a la ploma del Sr. Carreras y Candi, res ne direm, per haver-se ja publicat en el nombre darrer del nostre Butlletí. El segon fou publicat en la revista *Catalunya*, y es original de la folk-lorista senyoreta D.ª Sara Llorens, soci del CENTRE.

El senyor Serra, després de fer notar l'ingenuïtat de la narració y el compte que la Srta. Llorens ha tingut en transcriure-la tal com a Olot se conta, va explicar extensament l'argument de *La filla del rey d'Hungria*, tant popular a Catalunya y que en essència es el mateix de la referida llegenda, que també s'aplica a alguna altra santa, y va indicar que la tradició popular està molt apartada de la que refereix en Voragine en la *Legenda aurea*, citant l'origen humil de la santa, el casament ab en Contanci Cloro, el repudiament per part d'aquest, la seva rehabilitació al pujar al trono son fill Constantí, son viatge a Orient y la troballa del Sant Sepulcre juntament ab la creu del Salvador, morint poch després en braços de son fill, a qui sempre tant havia aimat.

Molta més relació va trobar que existia ab la llegenda pagana d'Helena, a la que'ls mitòlechs moderns consideren com símbol de l'Aurora, y els raptés de que va esser objecte, interpretant-los per les desaparicions de la mateixa entre'ls raigs del sol ponent, aixís com el retorn a Esparta'l prenen per la reaparició diària del fenòmen. Per altra part, els gramàtics diuen que Helena vol dir senzillament «esclat de bellesa».

Va ressenyar sumariament la tradició mitològica que, comparada ab les llegendes cavalleresca y popular de l'Edat Mitjana y de nostres temps, dona per resultat les següents coincidències:

- 1.ª Helena, noya de gran bellesa (idea que no va pas morir ab el paganisme: Goethe va fer-ne l'encarnació de l'ideal).
- 2.ª Subjecte a la fatalitat (Homer deya que era menos culpable que desgraciada: víctima de la fatalitat destinada al deshonor a causa de la bellesa).
- 3.ª Durant la seva estada a Esparta va tenir un fill, quin pare s'ignorava.
- 4.ª Casament ab Maselau, separació durant molt temps, y per fi s'ajunten, regnant a Esparta fins a la mort d'ell (conformitat de les tres llegendes).

Fins la veneració que'l poble grech li duya tenia certa semblança de procediment ab l'actual, segons creencia vulgar. El mateix prodigi de la restitució de les mans a Santa Lena y a la filla del rey d'Hungria recorda el fet del poeta Stesicor, que, havent tractat d'Helena ab irreverencia en un poema, va quedar-se cego, y, fent públich l'arrepentiment per medi d'una palinodia, la deessa va tornar-li la vista.

El Sr. Serra va fer notar que tot això ho deya sols a benefici d'inventari, y adhuch suposant que'l mite d'Helena s'hagués anat transformant fins arribar a l'actual llegenda: aquesta es més noble, perquè no indica la dòna sensual, sinó la filla y l'esposa resignada, venint a simbolisar l'amor maternal.

La concurrència aplaudí al Sr. Serra pel seu treball importantíssim tant per son fondo com pel llenguatge castiç y agradable ab que'l vestí.

EL DR. ALCOVER Y L'AMO ANTONI VICENS SANTANDREU DE SON GARBETA.—Vetllada verament agradable fou la del dia 22, en que'l M. I. senyor Vicari general de Mallorca, el Dr. Antoni Alcover, el ferm y incansable propagandista de la colossal obra del Diccionari Català, ens donà una conferencia, que ab religiosa atenció escoltà una gran gentada que omplenava per complert la sala y demés dependències del nostre CENTRE.

Ab sa parla atractiva començà per remerciar al CENTRE lo que havia fet per l'obra del Diccionari, y encoratjà a tots els seus socis a ajudar-lo en sa noble tasca, ja que molt podia fer-se en les nostres excursions, principalment en la toponomàstica. Feu veure l'importància de la mateixa, a quin estudi tant convé dedicar-se en la nostra terra seguint les petjades d'en Sanpere y Miquel, del Dr. Balari, de Mossèn Segura y dels altres que s'han dedicat a n'aquests estudis; tasca que poden continuar els excursionistes al seguir valls y serres, rius y barranchs, plans y montanyes, etc, anotant els llurs noms y aportant-los a l'obra del Diccionari.

Tot seguit d'haver acabat la seva notabilíssima conferencia, el Dr. Alcover va presentar a l'amo Antoni Vicens Santandreu de son Garbeta, famós glosaire mallorquí que, careixent d'instrucció y ab sols unes lliçons de llegir y escriure rebudes en sa infància, produeix hermoses composicions, resucitant en nostres dies la vera poesia popular ab sos defectes y ses belleses. L'amo Toni recità alguna de ses glosades, entre elles *L'escomesa an els catalans*, *La Trinitat*, *El nom de Déu*, *A la Verge de Lluch* y *El mes de Maig*, totes les que produïren gran goig y entusiasme en la concurrència, que no s cansava de sentir al simpàtic vellet mallorquí, fent-li una veritable ovació.

El Sr. Casas-Carbó clogué la sessió endreçant a Mossèn Alcover y a l'amo Toni sentides paraules d'agraïment per llur visita a nostre CENTRE.

ASCENSIÓ A LA PICA DE CERVI (PALLÀS).—El dia 29, el soci D. Cefeí Rocafort llegí un notable treball ressenyant l'excursió efectuada ab nostre company en Juli Soler, el passat mes d'Agost, a la Pica de Cervi. La descripció d'aquelles encontrades pirenenques, ab ses congestes, ses agradoses valls y sos esplèndits panorames, fou feta ab carinyo y acert, encomanant als concurrents l'entusiasme per aquelles hermoses y anyorades comarques.

Res direm d'aquest ben escrit treball, ja que nostres llegidors podran

assaborir-lo per complert a l'esser publicat en un dels vinents nombres de aquest BUTLLETÍ.

La ressenya fou acompanyada de gran nombre de projeccions fotogràfiques de D. Juli Soler, totes tretes y presentades ab el gust y acert que caracteriza a dit senyor, que, junt ab son company, foren xardorosament aplaudits.

CURS D'HISTORIA DE LA LITERATURA CATALANA. — El nostre actiu y incansable consoci D. Rossendo Serra y Pagès va començar el dia 13 el curs d'*Historia de la Literatura Catalana*, que anirà continuant cada dimecres.

En la primera conferencia va fer una ressenya general de la nostra literatura, començant per unes atinades consideracions sobre la literatura en general, la manifestació més noble del pensament; sa aparició espontania com a primera senyal de civilització, desenrotllament progressiu y reflexe directe de l'estat social, fent-ne veure l'importancia com a educadora dels pobles.

Pera estudiar ordenadament la materia, va resumir ab claretat y abundor de datos l'enderrocament de l'unitat imperial romana ab l'invasió dels barbres y la formació de noves nacionalitats relacionada ab l'aparició de les llengües novo-llatines, fixant-se especialment en les agrupacions polítiques de la nostra terra, l'empenta que va pendre la nacionalitat catalana en el segle XIII y la federació catalano-aragonesa.

Després de fer algunes indicacions respecte a l'origen de la llengua catalana y dels primers documents literaris, va referir-se a la conveniencia de conèixer la literatura patria; dolent-se de la falta d'obres a propòsit pera estudiar directament als nostres escriptors de cap-de-brot y de les didàctiques, tot y alabant als diferents autors que se n'han ocupat, especialment el savi Sr. Milà y Fontanals y el Sr. Rubió y Lluch, que té perfectament metodisat aquest estudi, declarant que en bona part seguiria l'ordre establert en el seu programa.

Passat el temps de la formació de la llengua, que es del domini filològic, y deixant córrer algun que altre document religiós de caràcter literari anterior al segle XIII, l'època compresa entre aquest segle y el primer terç del XIX, es a dir, fins al Renaixement català, la considerà dividida en tres períodes: 1.er, el *nacional*, que comprèn de primers del segle XIII fins a últims del XIV; 2.^{on}, l'*edat d'or*, d'últims del XIV a les darrerries del XVI; y 3.er, la *decadencia*, d'aquesta data fins a l'any 1833, en que apareix la cèlebre *oda* de l'Aribau.

Examinant successivament aquests períodes, va remarcar l'influencia provençal que en el primer se va deixar sentir, ab el consegüent predomini del lirisme en la poesia, y l'altura a que de sobte va arribar la prosa, notable desde'l començament per la narració històrica, que era'l gènere essencialment nacional, y per la divulgació de les ciències. A l'efecte va citar les principals obres degudes al rey en Jaume'l *Conqueridor*, Jafuda Bonsenyor, Desclot, Arnau de Vilanova, Ramon Llull, Muntaner, Dez Coll, Bernat

Metge y Eximenis, posant de relleu les figures del rey en Jaume, Llull, Mun-taner y Eximenis y l'obra coneguda ab el nom del *Llibre del Consulat de Mar*, pel que's regien tots els pobles comercials del Mediterrani.

Al referir-se a l'Edat d'or, va senyalar la protecció que la literatura havia rebut d'alguns monarques, especialment de Joan I y Alfons V; l'influència que'l desvetllament tolosà havia exercit, y sobre tot la determinada pel renaixement italià, essent Catalunya'l vehícul que havia dut el gust literari d'Italia al restant de la península, corresponent la prioritat an en Febrer y a n'en Jordi de Sant Jordi. Tractant del caràcter propi de la literatura catalana, va enumerar els continuadors de la tradició històrica, Tomich, Turrell, Boades y Carbonell; y referint-se al sentit pràctic que dominava en general, va fer notar que fins els llibres de cavalleries propis de Catalunya, *Tirant lo Blanch y Curial y Guelfa*, no se substreyen a la realitat, al revers de lo que succehía en altres bandes, ahont els Amadís, Palmerins y Artús eren producte d'una fantasia esbojarrada. Va parlar del conreu de les ciències ocultes, la preocupació de l'època; de la continuació de l'escola lulliana; de les obres notables de medicina y geografia, de l'abundor de tractadistes de religió, entre'ls quals sobressurt el predicador Sant Vicens Ferrer, y de la munió de llibres hagiogràfics; dels començos del teatre català ab els misteris, dances y entremesos, acabant la ressenya del període ab l'estol de poetes Pere March, Jaume Roig, Anselm Turmeda, Roiç de Corella, Fra Rocabertí, Romeu Llull, Pere Serafi, etc., y, per damunt de tots, l'incomparable Ausies March.

Al tractar de la decadència de la literatura catalana, va fer indicacions sobre'ls desastres ocasionats per les guerres de separació y de successió, ab l'aclapament que s'en va seguir y consegüent predomini castellà. La producció literària va anar essent cada vegada més pobra y més vulgar; y anulada la tradició catalana, la nostra llengua va quedar sols reservada pera la religió y l'ensenyança primaria, deixant d'esser oficial per decret de Felip V. Les obres dignes de menció són ben poques: les massa vulgars del Rector de Vallfogona, les acadèmiques d'en Fontanella, les d'en Serra y Postius, que, més que decadència, senyalen decrepitud; les lectures religioses, tant abundants com d'escàs valor, entre quins autors mereix significar-se'l P. Eura; els tractats de gènere històric, com el primer volum de la *Crònica de Catalunya*, d'en Pujades; els *Títols d'honor de Catalunya y Rosselló*, d'en Bosch; la *Relació sumaria de la fundació de Barcelona*, d'en Bruniquer, etc., y alguna que altra d'heràldica, com l'*Armeria catalana*, d'en Vila.

Finalment, va referir se als erudits catalans, que, tot y escriure en castellà, com en Capmany y en Torres Amat, a l'estudiar el passat de Catalunya pera historiar-lo o pera admirar-ne la literatura, varen deixar la llevor en el camp que més tard, a l'escala del romanticisme, començava a treure brotada, desvetllant en els nostres temps l'esperit general de la terra.

Després de recomanar l'afició a la nostra literatura y de remarcar-ne'ls principals títols d'honor, va acabar la conferència qual extret s'inserta aquí,

malgrat l'impossibilitat de poder-lo fer fidelment pel poch espay de que's disposa, a quin objecte en el BUTLLETÍ sols se donarà compte de les conferencies de D. Rossendo Serra y Pagès sobre l'*Historia de la Literatura Catalana*, insertant sols el programa de les materies tractades en cada una:

Dia 20. Segona conferencia. Primers documents.

Desfeta de l'imperi romà. Els cenobis guarden la cultura de l'antigor.

Influencies extranyes actuant en el llatí. Baix llatí.

Aparició de les llengües novo-llatines. Filiació y denominacions de la catalana.

Indicis de la llengua catalana en documents anteriors al segle X. Acta de dedicació de la Seu d'Urgell.

Fonts d'estudi: *Marca hispànica*, *Viaje literario á las iglesias de España*, *Histoire générale du Languedoc*, col·leccions diplomàtiques d'en Milà y Fontanals, Bofarull, Alart, Capmany, Monsalvatje, etc.

Principals documents dels sigles X, XI y XII (bilingües en sa major part).

Erros comesos pel P. Ballot, Sr. Pers y Ramona y demás autors que'ls segueixen.

Documents literaris anteriors al segle XIII. Planys de Sant Esteve y de Santa Maria.

Epitafi del comte Bernat. Document català apòcrif o posterior al segle IX.

Els juraments d'Estrasburg. El llenguatge no es català.

Dia 27. Tercera conferencia. Període Provençal.

La Provença. Dominació de la casa comtal de Barcelona.

Relació entre Catalunya y Provença.

Llengua provençal. Denominacions. Traces que s'en troben en documents antics.

Diferencies entre'l català y el provençal dels primers sigles.

Literatura provençal. Aparició, influencia y caràcter. Desaparició.

Poesia lírica. L'amor com a tema obligat.

Poesia religiosa. Poca importancia que tenia.

Poesia èpica. Erro sobre les cançons de gesta. Noves.

Poesia dramàtica. Insignificancia de lo que s'en conserva.

Prosa didàctica. Abundor de tractats religiosos y profans.

Trobadors. Aptituts que havien de reunir y vida que feyen.

Juglars. Origen. Paper que desempenyaren.

Aquestes conferencies, que cada dia's veuen més concorregudes, han despertat gran interès, essent felicitat el Sr. Serra pel seu desinteressat treball.

ERRADA.—En el número anterior, al final de l'última linia de la pàg. 34, hi fa'ten les paraules gregues: Το δῶρον ἐδύ.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.